

Янішевська З. В., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри англійської філології Київського національного лінгвістичного університету (м. Київ)

СОЦІАЛЬНА РОЛЬ СІМ'Ї ТА СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ У СУЧАСНОМУ ІСПАНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

У статті досліджується соціальна роль сім'ї у сучасному іспанському суспільстві, визначаються принципи державної сімейної політики, аналізуються законодавчі акти Іспанії та матеріали з державного регулювання питань, пов'язані з сімейним вихованням.

Ключові слова: державна сімейна політика, законодавче регулювання сім'ї, соціальний захист сім'ї, закони про освіту.

В статье исследуется социальная роль семьи в современном испанском обществе, формулируются принципы государственной семейной политики, проанализированы законодательные акты Испании о государственном регулировании вопросов, связанных с семейным воспитанием.

Ключевые слова: государственная семейная политика, законодательное регулирование семьи, социальная защита семьи, законы об образовании.

The social role played by family in the modern Spanish society has been studied in the article. Main laws and principles of family policy in Spain have been analyzed.

Key words: state family policy, principles of family regulation, social protection of families, state laws about education.

Сім'я та суспільство – дві форми людського існування, однаково важливі для успішної діяльності людини. Сім'я – це місце, де народжуються діти, одержують піклування й розвивають свої фізичні, психічні, інтелектуальні, моральні, духовні здібності. Для цього вкрай необхідною є участь і увага батьків. З іншого боку, сім'я є місцем, де кожен може бути впевненим, що знайде допомогу та підтримку у скрутному становищі. І, нарешті, сімейна спільнота є місцем, де людина одержує найкращий догляд у випадку хвороби, непрацездатності, старості. Враховуючи все це, сім'я заслуговує на допомогу з боку суспільства, яке надає їй необхідні засоби, не замінюючи її.

Державна політика щодо сім'ї проводиться згідно допоміжного принципу: якщо сім'я є формою соціального життя, найкраще пристосованою для забезпечення виховання, солідарності, турботи, вона потребує для цього допомоги суспільних заходів: юридичних, фінансових, фіскальних, матеріальних. Справжня державна політика щодо сім'ї не чекає критичних ситуацій, вона є превентивною і забезпечує сім'ї заздалегідь засобами, необхідними для найкращого виконання своїх обов'язків.

Окрім допомоги сім'ї, держава також здійснює контроль і захист прав її окремих членів (наприклад, дітей). В цьому сенсі,

якщо сім'я потребує суспільства, це відбувається також тому, що вона потребує бути обмеженою рамками закону в інтересах осіб, які складають її з метою запобігання зловживання владою (і, як наслідок, наприклад, сімейного насильства) [7,51].

Іспанський вчений Салустіано дель Кампо з університету Комплутенсе в Мадриді досліджував взаємодію сім'ї та суспільства. Він ставить таке питання: чи є необхідною для суспільства сім'я. У своїй статті він наводить відомий вислів: "Сім'я – головний осередок суспільства", який має на увазі таку думку: процвітання суспільства тісно пов'язане з добробутом сім'ї. Якщо сім'я знаходиться у кризі, погано виконує свої функції, то й усе суспільство опиняється під загрозою. Вчений наводить численні приклади з сучасного життя, що підтверджують цей взаємозв'язок: наркоманія, злочинність неповнолітніх, втрата солідарності та відчуття спільноти й, насамкінець, триумф індивідуалізму. Отже, можна говорити про *соціальну місію сім'ї*. Обов'язки сім'ї, головним чином, виховні, впливають на суспільство трьома формами. *Перша* – це соціальне виховання, тобто процес соціалізації, який вводить дитину в суспільство, в культуру нації, до якої вона належить. Йдеться, головним чином, про мову, правила поведінки, культурну спадщину. *По-друге*, особливо в умовах

демократичного суспільства, сім'ї належить піклуватися про формування громадянина, виховуючи в дитини відчуття дисципліни, поваги до загального добра. І, нарешті, *по-третє*, сімейне виховання повинно прагнути морально розвивати дитину. Таке виховання, в цілому, відповідає потребам суспільства [9, 49].

На більш прозаїчному рівні, але також необхідному для загального добра, суспільство потребує сім'ї для економічного та демографічного процвітання. Так, для суспільства є важливою демографічно здорова ситуація, за якої достатньо численні сім'ї дозволяють нормально відновлювати покоління. В іншому випадку, за умов серйозного дисбалансу, такого, який спостерігається сьогодні в європейських країнах, політика держави щодо сім'ї повинна сприяти народжуваності, стимулювати батьків народжувати більше дітей.

Іспанський соціолог Марія Крус Родрігес Салданья з Головного управління соціальних служб округу Кастилія та Леон досліджувала політику іспанського уряду щодо сім'ї. Спочатку автор статті намагається дати визначення терміну "державна сімейна політика". Вона зазначає, що вже довгий час ведуться суперечки про зміст і значення цього поняття, і все ще важко досягти згоди з цього питання. У широкому сенсі можемо вважати, що вся суспільна політика, яка прямо чи опосередковано стосується добробуту індивідуумів, є прихованою державною сімейною політикою. Це легко зрозуміти, якщо згадати, що більша частина людей живе, входячи до складу сім'ї. З цієї точки зору, можна вважати економічну політику найвищим вираженням державної сімейної політики. Якщо ж бути більш точним, під державною сімейною політикою треба розуміти сукупність політично-адміністративних заходів, які мають на меті зменшити, компенсувати чи зробити можливою адаптацію сімей чи їх найбільш слабких членів до змін, які відбуваються в суспільстві. Безсумнівно, політика держави щодо сім'ї має спиратися на Закон, у тому сенсі, що держава через свої представницькі органи юридично регулює створення й роз'єднання сімей, їх внутрішні стосунки й, крім того, встановлює права і обов'язки їх

членів. Але політика держави щодо сім'ї – це, в першу чергу, соціальний захист сімей. Марія Крус Родрігес Салданья стверджує, що в Іспанії успішно проводиться законодавче регулювання сім'ї, але, на жаль, держава нехтує соціальним захистом сім'ї. Центральні органи влади й уряд кинули сім'ї напризволяще, поклавши на їх плечі майже *всі витрати на виховання дітей*. Ситуація є такою, що на сьогоднішній день у Іспанії практично немає державного компенсування сімейних витрат. Виплати сім'ям Службою соціального забезпечення здійснюються згідно Закону 26/1990 про позики, що не оподатковуються і становлять мізерну, за висловом дослідниці, суму, встановлену ще у 1971 році. Цей Закон мав на меті модернізувати державну систему компенсації сімейних витрат, успадковану після франкізма. Насправді ж ця модернізація для більшості іспанських сімей вилілась у суцільну приватизацію усіх сімейних витрат. Закон скасував усі виплати сім'ям, залишивши тільки виплати малозабезпеченим сім'ям з дітьми та сім'ям, що мають дітей-інвалідів. Виплачувана сума складає 3 000 песет щомісячно на кожну дитину й не може, на думку дослідниці, вважатись суттєвим соціальним захистом сім'ї. Можливо, це є головною причиною низької народжуваності у країні [8, 141].

Марія Крус Родрігес Салданья стверджує, що Іспанія потребує нової, чітко визначеної політики держави щодо сім'ї, яка б визнавала і винагороджувала виконання сім'ями своїх соціальних функцій. Автор закликає подолати надзвичайний індивідуалізм, який характеризує сучасне суспільство і політику держави, і визнати соціальний внесок, який сім'ї з дітьми роблять в увічнення нації та соціальну інтеграцію її членів. Держава повинна поставити собі за мету розвивати сприйнятливність до проблем, які іспанські сім'ї мають у виконанні своїх соціальних функцій, а також полегшити (а не ускладнювати, як часто трапляється) вирішення сімейних завдань. Все це повинно відбуватись за умов поваги до плюралізму форм сімейного життя, який спостерігається у країні. Держава повинна заохочувати жінок робити вибір на користь материнства, полегшувати можливість поєднання материнства і праці. Політика

держави щодо сім'ї повинна надавати можливість тим жінкам, які хочуть розвиватися професійно, незалежно від професії, робити це, не відмовляючи собі у материнстві.

Основні положення про освіту й сімейне виховання в Іспанії містяться у статтях 9, 27 і 39 Конституції 1978 року. Зокрема, у статті 9.2 говориться, що “суспільна влада створює сприятливі умови для того, щоб свобода і рівність індивідуума і груп, в які він входить, були реальними і ефективними, усуває перешкоди, які ускладнюють виконання цих умов і сприяє участі усіх громадян у політичному, економічному, культурному і соціальному житті країни” [4, 94]. Ця участь у частині, що стосується виховного права і обов'язку батьків, проголошується на двох рівнях:

1) як “ефективна участь усіх секторів, задіяних у загальному програмуванні освіти” (стаття 27.5), тобто законна участь соціальних груп і організацій, зацікавлених у питаннях освіти, для того, щоб задовольнити свої виховні потреби і зробити дійсним право усіх громадян на освіту;

2) як внутрішня участь батьків, заснована на втручанні, “контролі й управлінні” навчальними центрами, які утримуються державними фондами (стаття 27.9).

Стаття 27 основного Закону держави визнає основними правами іспанської системи освіти право усіх на освіту і свободу освіти, і, як наслідок чи прояв цього права і свободи, “право, яке мають батьки, на те, щоб їх діти одержували моральне й релігійне виховання згідно з їх власними переконаннями” з гарантією, яку дають органи місцевої влади, на ці права і свободи [4, 94].

Право усіх на одержання освіти у свободі й рівності, за участі суспільства і батьків і, отже, виховний плюралізм свідчить про відповідність національної системи освіти політиці держави, яка нещодавно проголосила себе демократичною.

Стаття Конституції 39.3 встановлює одним з “основних принципів соціальної політики” держави те, що “батьки повинні надавати усіляку допомогу своїм неповнолітнім дітям”, додаючи (у 4 пункті тієї ж статті), що “діти отримують захист,

передбачений міжнародними угодами, які піклуються про їх права”. Ці міжнародні угоди (Декларація прав дитини, Конвенція про права дитини) торкаються, головним чином, “охорони і виховання” дітей як невід'ємних аспектів тієї допомоги і піклування, які батьки повинні їм надавати.

Усі ці положення відповідають головній меті виховання, проголошеній Конституцією Іспанії, та визначають найбільшою цінністю юридичного закономірності “повноцінний розвиток особистості...”, згідно демократичних принципів співіснування та основних прав і свобод” (стаття 27.2) [4, 94]. Отже, законодавство Іспанії прагне створити умови для всебічного розвитку дітей, сприяти гармонійному розвитку особистості: фізичному, інтелектуальному, соціальному. Ця особиста повноцінність неможлива без свободи, тому ця мета доповнюється статтею 10.1, у якій стверджується, що “особиста гідність, непорушні права, які притаманні кожному, та вільний розвиток особистості з повагою до прав інших” є фундаментом політичного і соціального порядку в країні [4, 95].

Окрім Конституції Іспанії, правові норми, які регулюють сімейні відносини, містяться також у Цивільному кодексі країни. До нього входять такі Закони:

➤ Закон від 13 травня 1981 року: “Про походження, батьківську владу й економічний устрій родини”;

➤ Закон від 7 липня 1981 року: “Про шлюб”;

➤ Закон від 24 жовтня 1983 року: “Про опіку”;

➤ Закон від 17 листопада 1987 року: “Про всиновлення”;

➤ Закон від 15 жовтня 1990 року: “Про гендерну рівність” [5, 197].

Професор Луїс Портеро Санчес з університету Саламанки, об'єктом дослідження якого були сім'я і право в Іспанії на сучасному етапі, виділяє наступні цілі, які проголошує Цивільний кодекс:

➤ роз'яснити в конкретній формі положення про рівність подружжя у шлюбі;

➤ замінити сімейну структуру, засновану на пануванні чоловіка, демократичною й асоціативною;

➤ *визнати припустимими позашлюбні відносини й розлучення, а також надати позашлюбним дітям рівні права з дітьми, народженими в законному шлюбі.*

Система освіти в Іспанії базується на принципах Конституції країни та чотирьох основних законах про освіту:

➤ *Закон про реформу вищої освіти 1983 року (Ley Orgánica de Reforma Universitaria – LRU);*

➤ *Закон про право на освіту 1985 року (Ley Orgánica reguladora del Derecho a la Educación – LODE);*

➤ *Закон про загальну організацію системи освіти 1990 року (Ley Orgánica de Ordenación General del Sistema Educativo – LOGSE);*

➤ *Закон про участь, оцінку роботи й управління навчальними центрами 1995 року (Ley Orgánica de la Participación, la Evaluación y el Gobierno de los centros docentes – LOPEG).*

Ці закони покликані оновити систему освіти в Іспанії відповідно до стандартів, які існують у країнах Європейського Союзу, сприяючи рівним можливостям, згуртованості суспільства, одноманітності структур та добробуту іспанського народу. Згідно з цими законами, обов'язковою є десятирічна безкоштовна шкільна освіта, яка складається з початкової освіти (з 6 до 12 років) та середньої освіти (з 12 до 16 років). Деякі положення цих законів торкаються відносин між сім'єю та школою. Так, Закон про загальну організацію системи освіти (LOGSE) визнає, що ніяка реформа системи освіти не буде успішною без “залучення різних секторів, які беруть участь у процесі виховання, а саме, батьків, вчителів та учнів” [8, 397]. Йдеться не тільки про участь батьків у керуванні навчальними центрами через шкільні ради, а й глибока взаємодія між батьками й вчителями із залученням перших у класну діяльність, особливо на стадії дошкільної освіти. Така взаємодія є вимогою часу, змістом, який вкладається сьогодні в саме поняття “виховання”. Згідно системного тлумачення, виховання є “організованим комплексом”, у якому системи (сім'я, школа, засоби масової інформації та ін.) взаємодіють одна з іншою, змінюючи кінцевий результат, який залежить від дії кожного залученого агента.

В основних Законах Іспанії про освіту також відображено шляхи взаємодії батьків зі школою. Так, у Законі про право на освіту (LODE) стверджується, що: “Батьки учнів мають право співробітничати зі школами у навчальній діяльності” (Стаття 5.2 b). У статті 42 g, h, і того ж Закону визначаються права шкільної ради, до складу якої, входять і батьки учнів. Вони такі:

➤ *Ст. 42 g) Визначати напрями й планувати додаткову шкільну діяльність: екскурсії, поїздки, літні табори та ін.*

➤ *Ст. 42 h) Встановлювати критерії щодо участі школи у культурній, спортивній і розважальній діяльності, а також надавати допомогу школі у тих заходах, які вона проводить.*

➤ *Ст. 42 i) Встановлювати зв'язки й співробітничати з іншими школами з метою обміну культурним і виховним досвідом.*

У статті 78 Закону про участь, оцінку роботи й управління навчальними центрами (LOPEG) визначаються права асоціацій батьків учнів (AMPA). Отже, асоціації батьків учнів можуть:

➤ *Формулювати пропозиції щодо проведення позакласної діяльності школярів.*

➤ *Користуватися обладнанням школи у проведенні позакласних заходів [9].*

Проаналізувавши праці іспанських вчених щодо взаємодії сім'ї та суспільства, а також державні закони Іспанії з питань державної сімейної політики, приходимо до висновку, що в Іспанії успішно проводиться законодавче регулювання сім'ї, яке відбувається згідно з Загальною Декларацією прав людини, Конституцією Іспанії, Законами Цивільного кодексу країни та Законами про освіту. Разом з цим, іспанські вчені зазначають, що недостатньо уваги приділяється соціальному захисту сім'ї. Майже всі витрати на виховання дітей лягають на плечі батьків, бо в країні практично немає державного компенсування сімейних витрат. Основними принципами державної сімейної політики, на думку іспанських дослідників С. Дель Кампо, М.К. Родрігес Салданыї, Е. Санчес Гарсії, повинні бути: невторчання держави у внутрішні справи сім'ї, повага до плюралізму форм сімейного життя, полегшення можливості для жінок поєднувати материнство з професійним

Питання педагогіки

зростанням. Отже, між сімейним вихованням і якістю життя у суспільстві існує тісний зв'язок. Іспанські соціологи, правознавці, педагоги наголошують, що, коли керівники країни будуть усвідомлювати це, усі зусилля і кошти, вкладені у сімейне виховання, підуть на користь усього суспільства в цілому й підвищать якість життя кожного його окремого члена.

Ці принципи державної сімейної політики є актуальними і для України, де законодавче регулювання сім'ї та сімейного виховання також потребує удосконалення. Розглянуті у статті законодавчі основи сімейного виховання в Іспанії не вичерпують усіх питань цієї теми. Перспективним є подальше дослідження і порівняння шляхів законодавчого регулювання сім'ї та сімейного виховання в Іспанії та в Україні.

Література

1. Семиченко В.А., Заслуженюк В.С. Психологія та педагогіка сімейного спілкування / В.А. Семиченко, В.С. Заслуженюк. – К.: Веселка, 1998. – 210 с.
2. Barnes Vásques J. La educación en la Constitución de 1978 / J. Barnes Vásques // Revista Española de Derecho Constitucional. – 1984. - № 7. – P. 24-41.
3. Beltrán J., Pérez L.F. Educar para el s. XXI: crecer, pensar y convivir en familia / J. Beltrán, L.F. Pérez. – Madrid: CCS, 2000. – 163 p.
4. Constitución de España. – Madrid, 1978. – 156 p.
5. Fikel L. El reparto del trabajo doméstico en la familia: la socialización en las diferencias de género / L. Fikel. – Madrid: Confederación Española de Asociaciones de Padres de Alumnos, 1997. – 97 p.
6. Iglecias de Ussel J., Meil Landwerlin G. La política familiar en España / J. Iglecias de Ussel, G. Meil Landwerlin. – Barcelona: Ariel, 2001. – 316 p.
7. Portero Sánchez L. Familia y derecho: época contemporánea / L. Portero Sanchez // Familia en un mundo cambiante. Coord. Borobio D. – Salamanca: Universidad Pontificia, 1994. – P. 181-201.
8. Rodríguez Saldaña M.C. Política familiar u demografía / M.C. Rodríguez Saldaña // Familia en un mundo cambiante. Coord. Borobio D. – Salamanca: Universidad Pontificia, 1994. – P. 139-150.
9. Salustiano del Campo. Familia y sociedad / Salustiano del Campo // Familia en un mundo cambiante. Coord. Borobio D. – Salamanca: Universidad Pontificia, 1994. – P. 47-59.
10. Sánchez García E. Familia y educación / E. Sánchez García // Familia en un mundo cambiante. Coord. Borobio D. – Salamanca: Universidad Pontificia, 1994. – P. 387-414.
11. Cantera D. Educación para el consumo. – 2006 // <http://www.educacionfamiliar.org>.